

Dengenin dengeleyicisi Türkiye

Geride bıraktığımız 10 yıl uluslararası dengeler açısından tam bir kırılma noktası. Bu kısa süre içerisinde dünya genelinde birçok toplumsal ve ekonomik değişim yaşandı. "Kutsanmış muhteşem liberal düzen" etkisiz hale gelmeye başladıkça devlet en büyük güç olarak yeniden sistemdeki yerini aldı. Bütün bunlar yaşanırken eski ve yeni devler sahneye çıkmaya başladı. Türkiye pek çok gelişmenin coğrafi olarak da kilit noktası olunca daha aktif bir dış politika izliyor. "Ne kazandık, ne kaybettik?" henüz tam olarak bilmesek de bölgesel ve global anlamda daha etkin ve güçlü bir konuma gelme yolunda adımlar atılıyor.

BM Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) geçici üye olmak da bunun en iyi kanıtı... Türkiye, geçici üyeliği ile 2012 sonrası çalışmalarına etkin bir şekilde katılabilecek. Diğer yandan yakın çevresinde ve uluslararası sistemde önemli dönüşüm süreçlerinin yaşandığı bir dönemde, Türkiye BMGK geçici üyeliği ile gelişmelere çok daha yoğun biçimde müdahil olma ve belki yön verebilme olanağına kavuşmuş oldu. Türk dış politikasını önümüzdeki yıllarda çok daha hareketli ve hassas bir gündemin beklediği söylenebilir.

Küresel anlamda yaşanan bu değişimleri ve Türkiye'nin sistemdeki rolünü Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü Deniz Ülke Arıboğan'la konuştuk. Uluslararası ilişkiler alanında "güvenlik" uzmanı olan Arıboğan, yeni politikalarda eksikler olsa da genel olarak olumlu buluyor.

Türkiye'nin hem bölgede hem uluslararası sistemde daha etkin olacağını belirten Arıboğan, "ABD'nin, Rusya'nın ve Avrupa'nın Türkiye'ye ihtiyacı olacak. Türkiye zamanlar arası, felsefeler arası ve siyasetler arası bir konumda. Bu şekilde etkili ve güçlü olması son derece önemli" diyor. Arıboğan devletlerin kriz döneminde gü-

venlik ihtiyaçlarının artabileceğine dikkat çekerken, Avrupa'da iktisadi refah bozulursa Türkiye'nin AB üyeliğinden kendisinin vazgeçebileceğinin sinyallerini de verdi: "AB ile ilişkiler eklemleme suretiyle devam edecek. Zaten Türkiye'nin tercihi de bu yönde gelişebilir. Küresel ekonomik kriz Avrupa'yı şiddetli vurursa siyasi ve toplumsal anlamda çok şey değişir. Avrupa, iktisadi refah ve sosyal dayanışmayı sağlayamadığı için de Türkiye için önemi kalmayacaktır. Hangi şartlarda neler olacak zamanla göreceğiz. AB sürecinde bundan sonra karar verici taraf AB değil, Türkiye olacaktır diye düşünüyorum. Türkiye yavaş yavaş şartları belirleyebilir."

Türkiye'nin diplomasi ataklarını nasıl buluyorsunuz?

Son 10 yıl uluslararası sistem açısından önemli bir kırılma dönemi. Ciddi bir mücadelenin de yaşandığı bir dönem bu. Özellikle devlet merkezli bir sistemden uzak bir sistemle karşı karşıyaydık. Devlet dışı aktörlerin de çok fazla etkili olduğu bir zaman dilimiydi. 11 Eylül'e kadar sürekli gelişen bu trend saldırının ardından değişti. Yeniden eskiye dönüldü. Rusya sisteme geri dönüş yaptı. Çin giderek güçlendi ve Hindistan daha etkili olmaya başladı. Güçler dengesi değişmeye başladı. Türkiye de çok önemli havzaların ortasında olduğu için daha atak bir politika izlemeye başladı. Durum bunu gerektiriyordu. Yapılan girişimleri genel anlamda doğru buluyorum.

Bütün bunlar yeterli mi?

Türk dış politikasının geçmişine baktığımız zaman Türkiye'nin edilgen olduğunu görüyoruz. Sürekli etkiye karşı tepki veren bir ülke. Son dönemlerde yapılanlarda ise durum değişiyor. Stratejik planlama ile etkiyi artık kendi oluşturuyor. Olay ortaya çıkmadan altyapı çalışmalarıyla girişimlerde bulunuyor, çözüm üretiyor ve doğrudan devreye giriyor.

Geride bıraktığımız 10 yıl, uluslararası dengeler açısından tam bir kırılma noktası. Başta güç dengeleri olmak üzere dünya yeniden şekillenirken; ABD, Rusya ve Avrupa için vazgeçilmez bir konumda olan Türkiye dış politikada artık "Ben de varım" diyebiliyor.

"Türkiye AB'ye hayır diyebilir"

AB'nin etkisinin azaldığını söylüyorsunuz. Ancak AB'den başka seçeneğimiz var mı?

Avrupa Birliği tarihteki en önemli ve belki de tek entegrasyon projesi. Düşünce düzeyinde ve politik düzeyde olağanüstü bir marka. Ama Avrupa Birliği'nin de son zamanlarda kendi içinde bazı sıkıntıları var. Özellikle yaşadığımız küresel mali krizin çok ciddi etkileri olacağını düşünüyorum. Son gelen liderler beklentilere uygun olarak halklar arası birlikten değil, devletler arası bir birlikten yanalar. Devlet aygıtını güçlendiriyorlar. Bu durumda da daha farklı bir modele gidilebilir.

İçeride de sorun yaşayan Türkiye'nin dışarıda etkin olma şansı nedir?

İçeride de sorun yaşayan Türkiye'nin dışarıda etkin olmak daha kolay. İçerisi huzurlu olsa dışarıda etkin olmak daha kolay. Sürekli gereksiz şeyleri tartışarak büyük bir enerji kaybediyoruz. Yüzeysel, şekle dayalı konularla vakit kaybediyoruz. Dışarıya çıktığımızda ise her şey tamamen değişiyor. Üst politika sınırına çıktığımızda Türkiye'nin ne yapmak istediği, ne yapması gerektiği ve diğer dengeler ortaya çıkıyor.

Türkiye artık uluslararası arenada "Ben de varım" diyebiliyor mu?

Evet, bunu rahatlıkla söyleyebiliyor. Daha etkin olma imkanı da var ama her düzlemde çok etkili politikalar uygulanmadığından çok emin değilim. Düşünce düzeyinde de Başbakan'ın Dış Politika Başdanışmanlığı'nı yürüten Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun böyle bir strateji izlediğini düşünüyorum. Bazı yanlış adımlar atıldı ama genel olarak Türkiye'nin daha etkin bir konuma geldiğini görüyoruz. Şartlar da bunu gerektiriyor zaten.

İçeride de sorun yaşayan Türkiye'nin dışarıda etkin olma şansı nedir?

İçerisi huzurlu olsa dışarıda etkin olmak daha kolay. Sürekli gereksiz şeyleri tartışarak büyük bir enerji kaybediyoruz. Yüzeysel, şekle dayalı konularla vakit kaybediyoruz. Dışarıya çıktığımızda ise her şey tamamen değişiyor. Üst politika sınırına çıktığımızda Türkiye'nin ne yapmak istediği, ne yapması gerektiği ve diğer dengeler ortaya çıkıyor.

Türkiye'nin sistemdeki rolü tam olarak belli mi?

Tam belli değil. Kendi içimizde de dışarıda da Türkiye'ye biçilen farklı roller var. Etkin bir devlet konumuna gelmek kimileri için rahatsız edici olurken kimileri için de gerekli. Bu nedenle, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kaf-

Güvenlik tedbirleri değişebilir!

Devletlerin güvenlik anlayışı değişir mi?

Güvenliğin tanımı değişmez ama güvenlik tehditleri sürekli değişir. Politikalar da bu tehditlere göre şekillenir. Özellikle ekonomik krizden çok sert etkilenecek ülkelerde devletler çok katı müdahalelerde bulunabilir. İşsiz insan kitlelerinin ortalığa dökülmesi ciddi sosyal sorunlar yaratır. Sosyal sorunların artmasıyla da güvenlik endişeleri artar. Güvenlikçi devlet anlayışına girildiği andan itibaren devletin askeri ve emniyet tedbirleri sertleşir. Barış ortamlarında devlet küçülür, çatışma dönemlerinde ise devlete olan ihtiyaç artar.

Türkiye'nin güvenlik politikalarını nasıl buluyorsunuz?
Türkiye'nin güvenlik politikaları iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılır. Güvenlik söyleminin çok fazla istismar edildiği ve ciddi hatalar yapıldığını söylemek mümkün. Bunun toplumsal ve sosyal çok büyük bedelleri oldu. Özellikle toplumsal dayanışma anlamında ciddi hasarlar oluştu. Bütün dünya liberalleşmeye giderken Türkiye'nin buna direnmesi konjonktürel olarak da ciddi sorunlar yarattı. Trend tersine döndüğünde Türkiye yine farklı yönde davranabilir.

Dünyayı tersten mi okuyoruz?

Biraz tersten okuma yaklaşımımız var ama algılarımızı tehditler üzerinden geliştirdiğimiz için daha farklı hareket ediyoruz. Dünyanın en asker, en cesur, en savaşçı devletiyiz diyoruz ama çok da ürküyoruz. Çünkü büyük bir kaybın üzerine inşa edilmiş bir ülkeyiz. Kaybedilen sadece toprak değildir, koca bir imparatorluktur. Kaybımızın yasını tutamamanın ciddi etkileri bu şekilde ortaya çıkıyor. Yaslarımızla yüzleşeceğiz ama bu ancak 100 yıl sonra mümkün olabilir. Korkularımız yüzünden hemen yüzleşmek mümkün değil.

ABD'deki son seçimi post-modern bir laboratuvar deneyine benzeten Arıboğan, Obama'nın zaferini pazarlama harikası olarak değerlendiriyor. ABD'nin bu yeni imajının "Batı Şemsiyesi"ni güçlendireceğini belirten Arıboğan, yeni dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinde büyük bir değişim beklemiyor.

mümkün olmaz. Eskiden olduğu gibi ABD ve Rusya arasında sıkışıp kalabilir. Şu anda farklı bağlantıları olduğu için Soğuk Savaş sonrası olduğu gibi yerini de tam olarak belirleyemez.

Doğu ve Batı arasına sıkışmış bir ülkenin komşularıyla nasıl bir denge izlemesi gerekiyor?

Türkiye'nin uyguladığı politika "dengenin dengeleyicisi" rolüdür. Türkiye olaya daha tepeden bakarak "komşularla sıfır uyumsuzluk" ilkesine ağırlık verdi. Örneğin Suriye ile ilişkiler artık basit bir düzlemde gerçekleştirilmiyor. Olaya geniş bir açıdan bakılarak sistem dışına itilmiş Suriye, Türkiye kanalıyla sisteme eklendi. Şimdi de İran için benzer bir rol oynaması isteniyor ve İran'ın da beklentisi bu yönde. Türkiye hakikaten hem köprü hem de yapıştırıcı niteliğinde. Bunu bilinçli olarak yaptığı için de tartışmaktan kaçınıyor.

Bunlar için dışarıdan bir baskı söz konusu mu?

Bütün bunlar sistemin gereği. Hiçbir devlet (ABD de dahil) kendi başına hareket edemez. Bazı devletler sistemi yönlendirebilme gücüne sahip ama onlar bile büyük değişimlerle yepyeni şeyler kurgulayamaz. Politikalarda sadece sistemin elverdiği şartlar içerisinde nüanslar söz

Bu mümkün mü?

Tabii ki mümkün. Tarihte her zaman "dengenin dengeleyicisi" devletler olmuştur. Türkiye'nin tarihsel rolü de budur. Türkiye Batı sistemine entegre bir ülke olmasına karşın Rusya ile karşı karşıya kalmak istememiştir. Rusya yanı başında bir devdir ve Rusya'dan ürker. Politikalarda Rus tehdidi bir anlam taşır ama her zaman Rusya ile iyi ilişkiler içinde olma ihtiyacı da hissedilir.

Enerjide Doğu'ya, finasta Batı'ya bağımlı bir ülke için zor olmaz mı?

Bu durum hem sıkıştıran hem rahatlatan bir şeydir. Her taraftan bağımlılıklarınız varsa hiç kimse sizi satın alamaz, tamamen kendisine ait hissedemez. Bunun şöyle bir avantajı var: Bu rol, sistemdeki bütün büyük ülkelerin ihtiyaç duyduğu bir roldür. Bu nedenle Rusya'nın, ABD'nin ve Avrupa'nın bu anlamda Türkiye'ye ihtiyacı olacaktır.

Rusya enerji konusunda bizim için bir tehdit mi?

Deniz insanın boğulmasına da zenginleşmesine de sebep olabilir. Rusya ile ilişkilerin daha dengeli götürülmesinden yanayım. Özellikle enerji bağımlılığı biraz daha çeşitlendirilmeli. Hem enerjiyi aldığımız ülkeler hen

Yıllardır devam eden bu "arada kalma" durumu gevşeklik yaratmıyor mu?

Tam tersine sürekli tehdit algıları içerisinde yaşadığımız için bu durumun faydaları olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de de bu sayede her şeyi aynı anda değerlendirebilen bir politika anlayışı oluştu.

Diş politikada "B" planımız var mı?

Böyle bir planımız olduğunu pek zannetmiyorum. Zaten Türkiye'de her şey çok hızlı değiştiğinden böyle bir şey de mümkün değil. Destekler ve tepkiler çok hızlı değişebiliyor.

Ekonomik kriz sizin de uykularınızı kaçırıyor mu?

Uykularımı kaçırmıyor ama her şeye hazırlıklı olduğumu söyleyebilirim. Çok ciddi bir kriz olduğu belli. Bu kriz sadece iktisadi boyutlarıyla analiz edilmemeli. Para bir anda ortadan yok olmaz. Bir yerden başka bir yere gider. Ben bu krizi uzun süredir bekliyordum. Üretimden kopuk, tamamen finans sistemine dönük bir sistemdi. Aslan üretim sektörü olmalyken finans en öncelikli sektör olmuştur. Bu da çok ciddi sıkıntılara ortam hazırladı. Her şey sanallaştı... Bu krizle birlikte küresel kayma olacak. Üretim sektörü finans sektörünün önüne geçecek. Endüstriyel tarım ve enerji çok önemli bir hale gelecek.

Türkiye'nin başarı şansı nedir?

Türkiye artık şehirleşti. Geriye dönüp tarım toplumu olmaz ama tarım daha farklı bir içerikle yapılır. Zaten bildiğimiz bir şey olduğundan başarılı olacağımızı düşünüyorum. Şimdi tek tuşla milyarlarca dolar yer değiştirebiliyor. Tamamen sanal bir yapılanma. Bunun insanlığa bir katkısı yok. Şimdi daha geniş kitleleri kapsayacak bir düzen üretilebilir. Kutsanmış muhteşem liberal düzen farklı boyutlara kayabilir.

Kapitalizm sona mı eriyor?

Bunu bir son olarak değil de kapitalizmin kendini yeniden üretimi olarak görüyorum. Belli yerlerde daha devletçi bir kapitalizm anlayışı yaygınlaşacaktır. Devlet ekonomide yeniden güçlenebilir. Ekonomide liberalizm olmazsa siyasette de liberalizm kalmaz. Bu da en büyük etki olur.

1929'da yaşanan buhran kadar yıkıcı olur mu?

O kadar ciddi etkileri olmayacaktır. Devlet giderek daha etkili olacaktır. Bu zaten askeri ve toplumsal anlamda 11 Eylül'den sonra başladı. Devletlerin askeri bir düzen yaratması yeni bir dönem başlattı. Rusya ve ABD arasındaki kontrollü çatışma yeniden devlet merkezli bir sistemin kurulması için birinci önceliklidir.

Dünyadaki kutuplaşma durumu ne yönde değişir?

Ben dünyada hiçbir zaman tek kutupluluğun olduğunu düşünmedim. Ancak Roma dönemi için böyle bir şey söylenebilir. ABD hiçbir zaman dünyanın tek kutbu olmamıştır ama gereğinden fazla güçlü bir imaja sahip olmuştur. AB, Rusya ve global finans dünyası olarak artık farklı düzlemlerde, farklı kutuplar söz konusu. Kutupluluk dönemi içinde kalmanın demode olduğunu düşünüyorum. Dünya üzerinde birçok aktör var. Amerikalılar bir çöküş döneminin idaresi içerisinde. Obama ile birlikte yeniden bir imaj tazelenmesi söz konusu olacaktır ama Obama'ya yüklenen sorumlulukların ve

beklentilerin çok fazla olduğunu düşünüyorum. Büyük beklentilerin çok büyük hayal kırıkları yaratacağını tahmin ediyorum.

Seçim sonuçlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Seçimler post-modern bir laboratuvar deneyiydi. Sonuçlar da tam bir pazarlama harikası. Obama'nın kişisel vasıfları konusunda hiç kuşum yok. Çok kıymetli bir ürün ama birçok kıymetli ürün arasından en aykırı olanı seçildi ve çok iyi pazarlandı. İmaj anlamında da anti-Bush bir şey olması gerekiyordu. Siyahla beyaz kadar büyük bir fark yaratacak, dinamik ve ABD'ye yeni bir vizyon kazandıracak biri olmalıydı. Bunun için Obama seçildi. O da büyük bir gücü arkasına alarak tarihin en büyük bütçeli medya kampanyasını düzenledi. Bununla, "Biz size 'nigger' diye hitap ettiğiniz, hatta ikinci adı da 'Hüseyin' olan birini bile pazarlayabiliriz" denildi. O yüzden bunu bir pazarlamacılık harikası olarak görüyorum.

İmaj yenileme çalışmalarının olumlu etkileri olur mu?

Batı ittifakı çözülmüştü. Birçok güç ayrıışmıştı. Ekonomik krizle de toplumlar ve ülkeler ayrışma sürecine girerken bununla "Batı Şemsiyesi" güçlenecektir. Bunun için Obama'nın seçim kampanyasını Berlin'den başlatmasını unutmamak lazım.

Yeni dönemde Türkiye-ABD ilişkileri nasıl şekillenir?

Türkiye Amerikan karşıtı bir ülke değil. Sadece izlenen politikalara karşı destek oranları değişir. ABD, coğrafi anlamda bize çok uzak olduğundan hiçbir zaman travmatik ilişkiler yaşanmadı. Bizim ABD ile ilişkimiz her zaman sevgi-nefret arasında gidip gelmiştir. Bu süreçte de bir kızarız, bir severiz. Yeni dönemde olumlu ve olumsuz şeyler olacaktır. Obama, başkan adayı iken farklı yerlerden destek almak adına yapması gerekenleri yaptı ve Türkiye aleyhine bazı açıklamalarda bulun-

du. Şimdi de klasik olarak bir başkan neyi yapması gerekiyorsa onu yapacaktır. Fazla bir değişim beklemiyorum ama yine de görmek lazım. Stratejik anlamda farklılıklar olabilir.

Geçici üyelik büyük başarı

BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üyelik büyük bir başarı mıdır?

Ben bunun gerçek bir başarı olduğunu düşünüyorum. Birleşmiş Milletler'de daimi üye olmak önemli bir şey. Bu sayede, Türk dış işleri teşkilatı dünyanın her bölgesini tanıma imkanı bulacak. Latin Amerika, Afrika ve Uzak Asya'yı daha yakından tanıyacağız. Ayrıca, çekimser kalarak kurtaramayacağımız durumlar olduğundan kaybedeceğimiz şeyler de olabilir. Çünkü her durumda taraf olmak zorunda kalacağız.

Bu süreçte özellikle komşularımızla ciddi bir kriz bekliyor musunuz?

Türkiye daha aktif bir role bürünecek ve güçlenecek. Çok büyük tehditler ve tehlikeler oluşacağını zannetmiyorum. Ayrıca, "Bir oy bir oydur" mantığıyla Türkiye ile sorunları olan ülkeler bile ilişki kurmak ve bu işin pazarlığını yapmak zorunda kalacak. Türkiye de bu iki yıl süresince oldukça yol alabilir. Geçici kızgınlıklar ve öfkeler olacaktır ama ben olumlu etkilerinin daha fazla olacağını düşünüyorum.

